

УДК 329.052(497.6)

DOI: 10.5937/pr80-49158

Прегледни рад

*Марко Мијатовић**

Београд

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ И ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ БОШЊАКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Сажетак

Овај рад испитује питање модерне и савремене политичке традиције и националног идентитета Бошњака у Босни и Херцеговини, чији се почеци везују за период аустроугарске окупације 1878–1918. године. Почев од тада па све до савремених политичких услова, у једном дугачком временском периоду, смењивали су се периоди њихових политичких подела (аустроугарски период), али и искључиве везаности за поједине политичке покрете (период прве Југославије). Карактеристична је и вишедеценијска доминација комунистичке партије у другој Југославији која је уследила, да би након ње дошло до поновне успоставе плуралистичког политичког живота. У савременој сложеној вишенационалној и вишеконфесионалној средини, као што је Босна и Херцеговина, од последње деценије XX века трају процеси дисолуције, оштрих политичких, али и ратних сукобљавања. У овом раду желимо да направимо синтезу развоја бошњачке националне идеје и њеног формирања и заокруживања до које је дошло у социјалистичкој Југославији, а посебно током грађанског рата у Босни

* Имејл адреса: markomijatovic78@gmail.com; ORCID: 0009-0008-9948-2287.

и Херцеговини од 1992. до 1995. године и који је био у тесној вези са деловањем њихових водећих политичких странака.

Кључне речи: Босна и Херцеговина, Бошњаци, национални идентитет, политичке партије, политички систем

УВОД

Нација је првобитно сматрана само заједницом по пореклу, док у савременим западним државама означава скуп грађана неке државе. Па ипак у средњој и јужној Европи појам нација се не поклапа увек са појмом државе. За разлику од нације-државе, постоји и појам нације-културе, што значи да културно и етничко обележје, а не државно-политичко представља суштинско обележје националне припадности. Често је и верска посебност кључни елемент за националну припадност (Тадић 1995, 146). Нација је као колективитет сачињен од појединаца и „није створена само ради економских, политичких и културних користи појединаца, него и ради тоpline коју ствара заједништво” (Dugandžija 2010, 58). Национални покрети одређују се пре свега према културним целинама које величају (Mafesoli 2002, 153), а код Бошњака су то биле вредности ислама као религије које су, као раније аутохтоно словенско, српско или хрватско, становништво почели да примају са османским освајањем Босне и Херцеговине, које је са собом донело ислам почев од средине XV века.

Политичка странка пак представља политички активни део народа, становништва, грађана или држављана и оне настају тамо где су неорганизованим друштвеним групама потребне акциона способност, покретљивост и јасноћа циљева у политичкој борби. Политичке странке су организоване друштвене групе које су најсвесније циљеве којима теже неорганизоване групе са сродним друштвеним интересима (Тадић 1995, 201–202). Оне се могу посматрати као удружења грађана основана ради учествовања у процесу обликовања политичке воље и обављању државне власти (Kasapović 2003, 279). У модерним друштвима у функције политичких странака спада успостављање код ширег круга грађана основне

идентификације са политичком партијом као предусловом политичке активности, контрола номинације јавних функција, преузимање политичке одговорности за организовање легислативе, преузимање политичке одговорности за вршење управне власти, итд. (Степанов 2008, 71–72).

Историјски контекст развоја националне идеје Бошњака у модерно и савремено доба који је посматран, важан је за политичко организовање босанско-херцеговачких муслимана и они се налазе у својеврсном обострано условљеном односу, јер су управо политичке организације водиле националну идеју и давале јој, у различитим околностима, одговарајући облик. Основу за овај приступ и објашњење даје теорија путне зависности (*Path Dependency Theory*) (Mahoney and Schensul 2006, 454–471). По њој прошли догађаји – преломне тачке (*critical junctions*) у овом случају национална политика југословенских комуниста током последњих деценија трајања Југославије, односно грађански рат у Босни и Херцеговини 1992–1995. године имају дуготрајне ефекте на касније догађаје. Примарна парадигма која ће се користити у овом раду је културолошка, док ће се у мањој мери користити историјски институционализам као метод анализе настанка и развоја бошњачких партија у Босни и Херцеговини.

Имајући у виду да национални идентитет босанско-херцеговачких муслимана – Бошњака изазива већ дужи низ деценија различите контроверзе у овом раду ћемо у широком темпоралном луку од аустроугарске окупације Босне и Херцеговине 1878. Године до савремених политичких услова постдејтонске Босне и Херцеговине покушати да дамо синтетички приказ самоидентификовања словенских муслимана – Бошњака у Босни и Херцеговини и њихов одраз кроз политичке партије, у следу који је пратио наведени период – период док је Босна и Херцеговина била под аустро-угарском управом, у периоду Југославије, распада Југославије и грађанског рата 1990-их, и коначно Босне и Херцеговине која и данас постоји на основама политичке архитектуре која је настала на основу Париско-дејтонског мировног уговора 1995. године.

Основна хипотеза овог рада је да је бошњачки политички идентитет у модерним и савременим политичким приликама био одраз конкретних историјских околности, те да се прилагођавала условима у којима су босанскохерцеговачки муслимани живели од периода Аустро-угарске до савремене Босне и Херцеговине. У периоду

дужем од једног века босанско-херцеговачки муслимани су кроз своје политичке представнике (политичке странке) формулисали и свој национални идентитет који је, може се рећи, заокружен у периоду грађанског рата 1992–1995. године, а посебно након рата као једне од конститутивних нација независне Босне и Херцеговине, у контексту изградње нације (Fukuyama 2006).

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ И ПОЧЕЦИ ПОЛИТИЧКОГ ПРЕДСТАВНИШТВА МУСЛИМАНСКОГ (БОШЊАЧКОГ) НАРОДА У ОКВИРУ АУСТРОУГАРСКЕ

Почеци модерног политичког представништва свих, па и муслиманског (бошњачког), народа у Босни и Херцеговини започело је у време аустро-угарске окупације, која је трајала од 1878. до 1918. године. Тај модел репрезентације, макар и формално, настојао је да нагласи паритет три народа – српског, муслиманског и хрватског, односно три верске групе – православне, исламске и католичке. Прве политичке организације Муслимана-Бошњака биле су диференциране на основу прихватања или неприхватања аустроугарске власти. Из покрета за верску аутономију Муслимана у Босни и Херцеговини, али и државно-правну аутономију Босне и Херцеговине под султановим суверенитетом, настаје Муслиманска народна организација, основана 1906. године, коју предводи Али бег Фирдус (Imamović 2014, 247–248). Врх ове странке био је састављен од великих земљопоседника, који су своје аграрне интересе постављали на врх листе политичких приоритета (Imamović 2014, 248).

Друга странка је Муслиманска напредна странка, основана 1908. године, коју предводи Адем-ага Мешић. Она је била наклоњена аустроугарској управи и заговарала хрватску националну компоненту. Њој су пришли и водећи бошњачки интелектуалци тог времена: Сафвет Бег Башагић, Едхем Мулабдић, Осман Нури Хаџић и др. Муслиманска напредна странка често се у бошњачким круговима критиковала због велике блискости и сарадње са аустроугарским, неретко називаним и „окупационим”, властима (Velić 2013, 57). Услед тога, Муслиманска напредна странка мења своје ставове, одриче се хрватске националне идеје и 1910. мења име у Муслиманска самостална странка.

Трећа политичка струја босанско-херцеговачких муслимана формирана је уочи избора 1910. када се из Муслиманске народне организације издваја странка – Муслиманска демократија, коју формирају просрпски оријентисани Муслимани, а коју предводе Осман Ђикић, једини кандидат ове странке на изборима 1910. године чија се кандидатура завршила неуспешно, као и Смаил-ага Ћемаловић из Мостара (Имамовић 2014, 248).

Посебну, четврту, политичку струју свакако је представљала Социјалдемократска странка Босне и Херцеговине, основана 1909, која за своју основу узима класну, а не националну компоненту, и настала је и деловала је под јаким утицајем тадашње Аустријске социјалдемократске странке (Имамовић 2014, 253). Земаљски статут за Босну и Херцеговину, проглашен од цара Фрање Јосифа I, 1910. године, успостављен је Босански сабор као главно представничко тело у БиХ, са ограниченим овлашћењима, јер је могао припремати и предлагати законе, али их није могао усвајати (Касаровић 2005, 96–97). Био је састављен од 72 изборна члана и 20 тзв. вирилиста (представници који су именовани према положају у црквеној или државној хијерархији, уважавајући заступљеност верских заједница). Изборни чланови бирају се на темељу куријског бирачког права, према коме су сви подељени у три верске курије: католичку, исламску и православну, а свака верска курија се делила на четири поткурије: градску, сеоску, велепоседничку и образовну или курију интелигенције (57). Вирилисти из реда муслиманског народа били су реису-л-улема Исламске заједнице, вакуфско-меафиски директор, као и сарајевски, мостарски и најстарији муфтија. Још од периода аустроугарске анексије, и у наредним периодима до савремених политичких услова, Босна и Херцеговина се „уставно-правно организује углавном супремацијом колективитета и колективних права над индивидуалним правима” (Абазовић 2012, 99–100).

На изборима 1910. године све куријске мандате међу босанско-херцеговачким муслиманима, освојила је Муслиманска народна организација – 24 (Имамовић 2007, 283). Избори 1910. показали су да је политичко представништво засновано на политичком конфесионализму. Како је то био случај са представничком, сходно доминантном политичком моделу формалног националног паритета, формирана је извршна власт – Земаљска влада, коју су чинила четири православца, три муслимана и два католика (Касаровић 2005, 100).

У наведеном периоду заокружује се процес формирања српске и хрватске националне свести, али тај процес није био заокружен код муслимана, као дела становништва словенског порекла које је током турске власти прихватило ислам и османлијску културу (Velić 2013, 61). И поред евидентне верске посебности, муслиманско становништво није имало обележја модерне нације, нпр. етничко име и изграђен мит о заједничком пореклу, али се јесте развијало као засебна етнокултурна заједница која има заједничку веру, обичаје, митове, култове и табуе, сећање на заједничку историју, везаност за земљу у којој живе (61). Управо изостанак националне свести исходвала је и различита оптирања у погледу националне одређености у том периоду.

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ И ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ МУСЛИМАНА/ БОШЊАКА У БИХ У ЈУГОСЛАВИЈИ

У периоду прве Југославије, босанскохерцеговачки муслимани били су највећим делом одређени за Југословенску муслиманску организацију (ЈМО), коју је предводио Мехмед Спахо, као својеврсни настављач традиције Муслиманске народне организације. У периоду до успостављања „шестојануарске” диктатуре 1929, ЈМО на изборима 1920, 1923, 1925. и 1927. осваја између 110.000 и 130.000 гласова, освајајући између 18 и 24 мандата, што јасно показује стабилност изборних оријентација у гласању муслимана у БиХ. ЈМО су водили „муслимани средње класе, попут државних службеника, трговаца, новинара и других професионалаца; међутим, странка је такођер била успешна у промовисању интереса муслиманске земљопоседничке класе. Под вођством др Мехемена Спахе (...) ЈМО је одиграла хисторијску улогу представника босанских муслимана као групе чија је потпора кључна за одношење преваге у коалицијској политици и која је одлучно давала подршку центру и била против центрифугалних сила” (Donia, Fine Jr. 111).

У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца/Југославији спроведена су два пописа становништва (1921 и 1931. године) и оба пута је фактички било онемогућено национално изјашњавање за Србе, Хрвате и муслимане словенског порекла у Босни и Херцеговини, јер су се бележили подаци о – матерњем језику (при чему су 1921.

српски и хрватски језик, а 1931. године српски, хрватски и слованачки језици обједињени), као и о вероисповести. Одређење Бошњака (Муслимана) било је доминантно тако да су говорили „српски и хрватски” језик, а вероисповест је била исламска.

Са окупацијом Југославије 1941. године у Босни и Херцеговини се успоставља геноцидни режим НДХ. У тада званичној политици, Срби и Јевреји су систематски убијани док се настојало муслимане придобити и укључити у тада владајућу структуру (Matković 2002, 132–134). Један од оснивача поменуте Муслиманске напредне странке Адемага Мешић постаје заменик „поглавника” (првог човека НДХ, уједно и председника Владе и министра иностраних послова) Анте Павелића, док је Бања Лука проглашавана за „другу престоницу НДХ”, са перспективом да се у будућности она и дефинитвно пресели у тај град. За потпредседника Владе НДХ изабран је адвокат из Бихаћа Осман Куленовића, кога је након неколико месеци наследио Џафер бер Куленовић „који је још за време прве Југославије изјавио да је Хрват, као и да су босански муслимани као целина Хрвати” и који је на тој позицији остао до слома НДХ 1945. године (Pavličević 2007, 403–404).

Евидентно, политичко опредељење муслимана током рата није било униsono. Иако је један део оптирао ка сарадњи са НДХ, међу босанскохерцеговачким муслиманима присутан је макар и пригушени отпор истребљивачкој политици НДХ. Одроз тога био је присутан и у „декларацијама” угледних муслимана Сарајева, Приједора, Бања Луке, Бијељине и Тузле, у периоду од септембра до децембра 1941. у којима су од локалних виђенијих муслимана осуђени злочини над Србима и Јеврејима и позване власти да одустану од своје геноцидне политике (Brkljača, Pelesić, i Kamberović 2004, 339). Учешће муслимана у војним формацијама остаје разубуђено током целог рата, од учешћа у војним формацијама НДХ до учешћа у Народно ослободилачком покрету и Југословенској војсци у отаџбини. Посебан удео у војном учешћу има и искључиво муслиманска 13 СС Ханџар дивизија, основана 1943. године, која је након обуке, делом у Саксонији, делом у јужној Француској, враћена у Босну и Херцеговину пре свега за борбу против партизана, а не за заштиту муслиманског становништва. Током 1944. године Ханџар дивизија се практично распала, а знатан део њених припадника предао се партизанима и ступио у њихове редове (Imatović 2014, 346–347).

Такође, улазак муслимана у партизанске јединице приметан је посебно у другој половини рата. Неретко, он је подстакнут одласком виђенијих предратних политичара у партизанске редове, нпр. Нурије Поздерца у Босанској Крајини. Поред присуства у национално мешовитим јединицама, муслимани улазе и у састав посебних, муслиманских јединица, као што је то била 16. бригада НОВЈ, односно 16. (М) муслиманска народно-ослободилачка ударна бригада НОВЈ у североисточној Босни (Brkljača, Pelesić, i Kamberović 2004, 339). Покушај лавирања муслиманских грађанских политичких група између различитих сукобљених страна резултирао је формирањем различитих „муслиманских локалних милиција”, које су биле војне групе у појединим подручјима. Ове, за муслимане у Босни и Херцеговини, карактеристичне војне групе временом су прилазиле једној или другој страни, неретко стајући на страну оружаних формација НДХ и Немачке (339).

Други светски рат донео је превагу Комунистичке партије Југославије – КПЈ, која је после рата преузела власт у Босни и Херцеговини и Југославији. У социјалистичкој југословенској републици Босни и Херцеговини функционисала је формула тројног националног паритета, које се често називало „Бранко-Хамдија-Миланко”, према именима која су у значајној мери персонификовала национални паритет. Наиме, Бранко Микулић је био Хрват из околине Бугојна, Хамдија Поздерац Муслиман из Цазина, а Миланко Реновица Србин из околине Сокоца. Они су у дужем временском периоду били на тада водећим политичким позицијама: председника Савеза комуниста, председника Скупштине и председника републичког извршног тела – Извршног већа (Pejanović 2012, 45). И босанско-херцеговачко друштво било је импрегнирано утицајем секуларизације, у којем је, као и хришћанске цркве – православна и католичка, Исламска заједница имала скрајнуту улогу.

Ово је и период почетка конституисања муслиманске нације. Треба нагласити да комунистичке власти до друге половине 1950-тих година „прећутно негирају националну посебност Бошњака, што се тумачило... и даље присутним тенденцијама својатања Босне и Херцеговине, као дијела „Велике Србије” или „Велике Хрватске”... али и разним другим горућим проблемима у послератној Југославији – Информбиро, изолација земље” (Muftić 2006, 197), али је доцније та политика, нескривено одлуком лидера социјалистичке Југославије Јосипа Броза Тита, промењена па он на конгресу Савеза

комунистичке омладине Југославије 1963. године говори „код нас постоје жалове дискусије, на примјер о томе, да ли Муслимани треба да се одреде за неку националност. То је бесмислица. Свако може да буде оно што осјећа да јесте и нико нема право да му натура националну припадност.” То је била тема и партијских форума Савеза комуниста Босне и Херцеговине, све до 1968. када је призната посебна нација Муслимана, али и што је означило почетак периода „у коме је још увек колебљива и у себе несигурна бошњачка интелигенција, која је дала свој допринос, али и, након тога, оставила дилеме око имена (нове нације). Те дилеме су имале за посљедицу неадекватно име нације (вјерска одредница), тако да ће у првој половини деведесетих година прошлог столећа доћи до преименовања националног имена Муслиман у Бошњак” (Muftić 2006, 198). У том контексту између осталих и један од водећих савремених бошњачких интелектуалаца и професор на Факултету политичких наука у Сарајеву Есад Згодић констатује „Титов неизмеран допринос у конституирању бошњачког националног идентитета и изградњи босанскохерцеговачке државности” (198–199).

Званична статистика у Југославији различито дефинише муслиманско становништво и тиме показује меандре званичне југословенске националне политике: 1948. то је била опција „неопредељени муслимани”, 1953. „Југословени неопредељени”, 1961. „муслимани у смислу етничке припадности” и 1971. и након тога, „Муслимани” као посебна народност. Индикативно, на првом послератном попису 1948. од 890.094 муслимана у Босни и Херцеговини, као „Муслимани, неопредељени” изјашњава 788.384, као Срби 71.125 (око 8%) и као Хрвати 24.914 (око 3%) (Вошњковић 2006, 287).

Доминација комунистичког режима није остављала простор за политичку опозицију. Приметно, и први трагови политичког организовања на антикомунистичким основама везивани су за крај девете деценије 20. века. У Босни и Херцеговини није било ширих опозиционих политичких деловања, али они су се догађали и били су сурово сузбијани (Вошњковић 2006, 287). Између осталог, од најмаркантнијих детаља издвајали су се сузбијања ескалације усташког устанка, односно активности „Бугојанске групе” 1972, судски поступак против „Младомуслиманског круга” окупљеног око Алије Изетбеговића 1983, те процеса против Војислава Шешеља 1984. године (Donia 2006, 272).

Ипак, и доминантно бошњачка историографија инсистира на томе да је приврженост Муслимана, касније Бошњака, југословенској држави била неспорна, готово до њеног самог распада. Бројни су наводи, изјаве водећих личности политичког, јавног живота који говоре о тој тези. Тако, познати хрватски новинар Горан Милић, говорећи о почетку 1970-их година, оставља интригантно мишљење: „шта је било 1970. године? Веома слично ономе 1990-те. До тада Тито није зауставио центрифугалне силе, Југославија се и онда могла распасти, у крви или у миру, али шта би онда било са босанско-херцеговачким муслиманима? Још нису имали попис становништва, тек се донијела одлука о томе да се могу изјашњавати као Муслимани са великим ‘М’ (...) Имам доста властитог искуства и туђих сведочења, 60% данашњих Бошњака гравитирало је Београду. Не толико Србима колико Београду, из неке традиције, из неке југословенске идеје, а некако им је био ближи српски менталитет, музика, обичаји. Загребу је гравитирало око 20%, не вјерујем више од тога, али није ни било више од 20% истински свјесних своје аутентичне националности, права на самоопредељење, итд. Ја мислим да је Алијина (Изетбеговићева) ‘Декларација’ (...) једно шокантно буђење, на које је он сигурно рачунао. Сад како ће то повијест анализирати, то је друга ствар (...) она (Исламска декларација) сигурно је допринела да се данас Бошњаци, били вјерници или не, осјећају као један народ” (Милић 2012, 74).

Управо „Младомуслимански круг”, чији је лидер Алија Изетбеговић због антидржавне делатности осуђен на 14, а одслужио непуних шест година затвора, постаје језгро политичког окупљања. Опозициони муслимански кругови били су генерално ретки, али су постојали. За то је посебно је важна активност Алије Изетбеговића и круга муслиманских интелектуалаца, у јавности често називаног „младомуслиманског” круга. Процес формирања како се тада говорило „муслиманске странке” није ишао без отпора, па је већ на самом почетку дошло до формирања и мањих, одвојених група.

БОШЊАЧКИ НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ И ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ У ВРЕМЕ УВОЂЕЊА ВИШЕСТРАНАЧКОГ СИСТЕМА, РАСПАДА СФРЈ И ГРАЂАНСКОГ РАТА (1992–1995)

После увођења вишестраначког система и првих избора 1990. године, долази до својеврсног наставка традиције из претходног периода, па национални паритет који је негован унутар Савеза комуниста сада је прешао у домен политичких активности али и монопол националних политичких партија. Дакле, институционалном кругу везаном за републичку деноминацију СКЈ, на самом почетку периода редемократизације и обнове вишепартијског система, прикључују се и политичке организације засноване на повезивању искључиво по етничкој (у овом случају и верској) припадности. Та два политичка круга били су носиоци политичког деловања међу Муслиманима у БиХ. За круг СК БиХ су се везивали Социјалдемократска партија Босне и Херцеговине (СДП БиХ) и Савез реформских снага Југославије (СРСЈ), док се за опозиционе кругове везивала израженије верски опредељена СДА. Због јасније слике на бошњачкој политичкој слици и Муслиманско-бошњачка организација, настала такође у кругу бошњачких интелектуалаца који су напустили СДА након спора са Алијом Изетбеговићем (Адил Зулфикарпашић, Мухамед Филиповић).

Први избори су донели апсолутну победу националних политичких партија, код Муслимана – СДА. Тиме је у значајној мери обезбеђена значајна политичка улога председника СДА и члана Председништва БиХ Алије Изетбеговића. Он долази у политички живот у време кризе и дисолуције СФРЈ, који прате слом социјализма и настанка новог светског поретка. Као национални лидер и члан највишег руководства, односно Председништва БиХ, у значајној мери је одређивао политичку будућност БиХ у Југославији (Рејановић 2012, 56). Уочи првих вишепартијских избора СДА наступа са својим ставовима „дозирано и усмерено”, посебно имајући у виду да Алија Изетбеговић у својој књизи „Исламска декларација” позива на оснивање БиХ као исламске државе (Суботић 2015, 31), да уз то задржава интерес за очување југословенске федерације под претпоставком трансформације у конфедерални савез суверених и независних република. Изетбеговићева књига која почиње речима

„Исламска декларација – један програм исламизације Муслимана и муслиманских народа; Наш циљ: Исламизација Муслимана, Наша девиза: Вјеровати и борити се” (Izetbegović 1990, 1), са постепеним попуштањем стега југословенске социјалистичке државе и политичким условима након пада Берлинског зида, налазила у слободној продаји у тадашњој Босни и Херцеговини, у издању једног сарајевског издавача још од 1990. године.

Ипак, јавно избегавајући радикализацију ставова, Изетбеговић је остао отворен за друге две националне стране и формирање заједничке власти са њима (Рејановић 2005, 117–118). Више пута апострофирана је његова изјава са промотивног скупа у Великој Кладуши, 15. септембра 1990. када је истакао „за Босну смо сви забринути, али у погледу Босне постоје три опције: Босна у федералној Југославији – прихватљива опција, Босна у конфедеративној Југославији – такођер прихватљива опција, и коначно, независна и слободна Босна. Морам рећи овде отворено, ако се остваре пријетње да Хрватска и Словенија изађу из Југославије, Босна неће остати у крњој Југославији. Другим речима, Босна неће и не пристаје да остане у великој Србији и буде њен дио” (Рејановић 2005, 119).

Насупрот ситуацији у Србији и Хрватској, често се наглашава да је међу босанско-херцеговачким Муслиманима на првим вишепартијским изборима примат преузела политичка елита састављена искључиво од антикомуниста (Filandra 2012, 352–353). На таласу антикомунизма, уследио је и позив на духовну обнову и повратак верским вредностима које је социјализам потискивао, односно „ (...) слиједио је духовни препород, прије свега, потом политички, па тек потом национални. Бити вјерник постало је културна и друштвена и политичка вредност” (Filandra 2012, 354).

Након избора из новембра 1990. године формирана је коалициона, кохабитациона власт у БиХ, на бази политичког партнерства три националне странке – СДА, СДС, ХДЗ БиХ, које су о најбитнијим политичким питањима имала различите и често искључиво ставове. Рад на доношењу новог Устава био је неуспешан услед одсуства консензуса представника три нације у БиХ. Покушаји мирног разрешења југословенске политичке кризе нису уродили плодом и поједине југословенске републике кренуле су путем сецесије. Како ни све републике нису имале исте интересе, тако је и позиција Словенија и Хрватске била да се желе одвојити од Југославије, Србија и Црна Гора желе функционалну федерацију,

док су Босна и Херцеговина и Македонија биле између те две позиције, што је на концу исходovalo и заједничким предлогом Сарајева и Скопља о „асиметричној федерацији” (Mulaosmanović 2013, 56–57). Ипак, под водећом улогом СДА и њеног лидера Алије Изетбеговића муслимански политички корпус све више се усмеравао ка проглашењу самосталности Босне и Херцеговине.

У бошњачким политичким и интелектуалним круговима владало је мишљење да су „хрватско-српски односи увелико оптерећивали позицију Босне и Херцеговине, а бошњачки политичари су лавирали између њих, као деца која се играју између двије ватре. Изетбеговић се у оваквим околностима одлучио за политику еквилибранса (...) Суштински, овим се хтела изградити препознатљива бошњачко-муслиманска политичка платформа. Два темељна принципа на којима је требала почивати та политика били су суверена БиХ и самобитност бошњачког народа” (Mulaosmanović 2013, 48).

Користећи релативну већину и рачунајући на подршку хрватског политичког фактора у земљи СДА промовише скупштинску Декларацију о независности и расписује референдум за 29. фебруар и 1. март 1992. са питањем „Да ли сте за самосталну и суверену Босну и Херцеговину као заједничку државу три равноправна народа муслиманског, српског и хрватског” (Рејановић 2005, 122). И поред извесних колебања, хрватска страна је дала подршку одржавању референдума, на коме је гласало 64% уписаних у бирачке спискове, од којих 99% подржава идеју о отцепљењу Босне и Херцеговине (Рејановић 2005, 123). Наведена догађања дефинитивно су била увод у грађански рат у Босни и Херцеговини, који је након троипогодишњих драматичних сукоба и посредовања укупне међународне заједнице (више планова за заустављање ратних сукоба – Кутиљеровог плана (1992), Венс-Овеновог плана (1993), Овен-Столтенберговог плана (1993), те плана Контакт група (1994), окончан потписивањем Париско-дејтонског уговора крајем 1995. године (Поповић и Лукић 2002, 11–12; Вегић 1997, 235–241).

На самом почетку рата бошњачка политика настоји да „помири” национално, бошњачко, политичко представништво, али и да се представи као представник „мултиетничке” државе са, макар и формалним, представницима у највишем политичком телу – Председништву БиХ. Два српска члана Председништва из Српске демократске странке (СДС) са напуштањем ове институције

замењена су оним кандидатима који су на новембарским изборима 1990. године следили по броју добијених гласова, то су били Ненад Кеџмановић из Савеза реформских снага Југославије за БиХ и Мирко Пејановић из Демократске социјалистичке странке. Након што је проф. Кеџмановић напустио Сарајево на његово место је дошла Татјана Лујић Мијатовић из СДП БиХ. Таква „дуалност” биће задржана све до краја рата и избора новог Председништва, по одредбама Париско-дејтонског споразума.

Слична тенденција је важила и за бошњачку војну формацију – Армију Босне и Херцеговине, која 1992, услед мобилизације градског становништва има донекле мултинационални карактер, међутим, временом она постаје једнонационална, бошњачка војна формација. Томе у прилог говоре и савремена истраживања о националном саставу Првог корпуса Армије БиХ која делује на простору Сарајева. Прве године рата у њеном саставу је 91,78% Бошњака, док је на крају рата удео Бошњака још већи и они чине 94,53% њеног састава (Ajnadžić 2008, 143).

И током рата међу Бошњацима траје активна дебата између интелектуалаца световних и оних са верским назорима. Међу њима долази до уверења да једино оквир босанско-херцеговачке државе даје потребну платформу за пуну националну афирмацију. Готово да је било немогуће у суровом грађанском рату издвојити посебну политичку сферу, али је неспорно да је и током рата настављена доминација националних партија у БиХ, код Бошњака-СДА.

Између осталог и са њеном подршком, на Другом конгресу у Сарајеву 1993. године доноси се одлука о промени имена Муслимана у Бошњаке. Иако је то представљало победу само једног од виђења националне еманципације босанскохерцеговачких муслимана, којим се позива на њихову аутохтоност у Босни и Херцеговини, као и неподесност њиховог називања само верском одредницом „Муслимани”. Виђена и као национални партикуларизам, она се описивала као плод тренутног контекста, односно расправе о прихватању Овен-Столтенберговог плана, који је предвиђао три националне јединице у оквиру Босне и Херцеговине. Може се констатовати да је „у позадини промјене имена није била девиза: Босна – Бошњацима. Промјена имена била је унутарбошњачка ствар, дио њихове властите стољетне муке и nelaгоде с властитим именом, и на било који начин се није односила на друге босанскохерцеговачке народе” (Filandra 2012, 191–192). Апострофира се и да само именовање

нације посебне нације није, како је то спочитавано са српске или хрватске стране, да би се у тај нови „упили” постојећи националитети, јер је већ била евидентно постојање националне посебности нације „Муслимана.”

Има мишљења и да тај процес реноминације нације још увек није готов, па тако, сходно ранијем историјском искуству, се може догодити, као што је, евидентно, то био случај на попису спроведеном 2013. године, при чему би „бошњаштво” уступило место „босанству”. Па тако има мишљења да „из њиховог (бошњачког) специфичног повијесног искуства основано је претпоставити, али сада само за претпоставити, да је садашњи бошњачки термин у будућности отворен за промјене. Његово садашње стање је такво да га једни од корисника поистовјећују с његовим муслиманским, а други са босанским садржајем и значењем. Односно, бошњаштво је данас између муслиманства и босанства и може се очекивати да у будућности номинацијски ток босанских Муслимана иде према босанству” (Filandra 2012, 198).

БОШЊАЧКИ НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ И ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ У ПОСТДЕЈТОНСКОЈ БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Први избори после Дејтонског споразума, 1996. године донели су, парадоксално, победу националних партија које су победиле и на изборима уочи рата, и то са још убедљивијом предношћу: 1990. оне су освојиле 84%, а 1996. 86% мандата (Рејановић 2010, 95–96), па се тако фактички и 1996, као и уочи рата, формира власт три националне партије. У Босни и Херцеговини током целог рата а и после њега влада борба националним симболима и својеврсног ограђивања и обележавања националних територија. Симболичку раван представљала је и промена имена улица. Тако, још у време рата, 14. маја 1994. године тадашње ратне власти у Сарајеву доносе одлуку о промени имена градских улица у Сарајеву, којим се посебно наглашава његов бошњачки, насупрот српском и хрватском елементу, формално се правдајући повратом некадашњих имена улица, најчешће из периода аустроугарске власти 1878-1918. Већина имена улица везује се за бошњачку историју и традицију, а српски, па и хрватски називи улица одузимају се или додељују у малом броју. Истовремено,

уместо доминантних личности из Народно-ослободилачког рата, право првенства добијају и стара, „првобитна” имена улица везана за бошњачку политичку традицију, или једноставно некадашње турске називе и топониме. Тако улица Петра Кочића постаје улица „Телали”, Стевана Синђелића – „Магуда”, Васе Мискина Црног – „Ферхадија”, Владимира Гађиновића – „Велики Алифаковац”, Вука Карацића – „Пехливануша”, Хајдук Вељкова – „Мусе Ђазима Ћатића”, Милоша Обилића – „Сафвет бега Башагића”, Обала Војводе Степе – „Обала Кулина бана”, Парк Цара Душана – „Атмајдан”, Немањина „Чекалуша”, итд. (Filandra 2012, 346).

Након рата, поред импрегнирања јавности садржајима из прошлости, приступа се тражењу двоструког процеса – успостављању „заједничких” симбола „нове” Босне и Херцеговине. Тако је заједнички усвојена идеолошки и национално „неутрални” плаво-жута заставица и грб Босне и Херцеговине. Истовремено, усваја се и химна Босне и Херцеговине која има само мелодију, али нема текст, као и регистарске аутомобилске таблице (које садржи бројеве и слова која су заједничка за абечеду и азбуку, како би се избегла било каква могућност да се на основу њих претпостави из ког дела Босне и Херцеговине аутомобил долази), итд. Наравно, ратни симболи све три стране добијају право грађанства на различите начине (кроз ознаке Оружаних снага БиХ, нпр.), али и у свакодневном животу. Ратна химна „Једна си једина” аутора Едина Дервишхалидовића (Дино Мерлин), која се пева упоредо са мелодијом химне БиХ, остаје незаобилазни симбол Бошњака који тиме демонстрирају оданост држави Босни и Херцеговини, што је посебно видљиво у већински бошњачким срединама и на спортским догађањима. Такође, култни статус међу Бошњацима има и „ратна” заставе тзв. Републике Босне и Херцеговине (бела заставица са амблемом средњовековне династије Котроманића са љиљанима), која се, парадоксално, хералдички ослања на средњовековну традицију која је у основи хришћанска, а не исламска (Filandra 2012, 342).

Два кључна датума која су заправо ујединила захтеве за самосталношћу Босне и Херцеговине постали су празници у Федерацији Босне и Херцеговине, али због српског противљења, не и на нивоу Босне и Херцеговине. Један датум је Дан независности – 1. март (у знак сећања на референдум спроведен 29. фебруара и 1. марта 1992), а други Дан државности – 25. новембар, у знак сећања на одржавање Првог заседања Земаљског антифашистичког већа

Босне и Херцеговине (ЗАВНОБИХ), који је одржан у Мркоњић граду, 25. новембра 1942. године (Итамовић 2014, 355–356).

Након рата долази до финализације процеса заокруживања националног идентитета Бошњака. У томе значајну улогу има опсежна сакрализација и меморализација ратног страдања. Грађански рат у Босни и Херцеговини назива се „агресијом на Босну и Херцеговину”, рат на подручју Сарајева назива се „Опсада Сарајева”, проглашава се Дан сећања на геноцид у Сребреници – 11. јула, а сваког 31. маја обележава се „Дан бијелих трака” (у спомен на ратна страдања у Приједору), прослављају се „Дани Ајватовице” (у спомен на почетке примања ислама код босанскохерцеговачких муслимана – Бошњака, што је манифестација која је била забрањена у време социјалистичке Југославије) отварају се музеји и именују улице и тргови посвећени „првом председнику Председништва БиХ Алији Изетбеговићу”, граде меморијални комплекси посвећени „шехидима, погинулим бранитељима и борцима”.

И меморијализација рата није прошла без политичких несугласица. Жеља СДА да име њеног првог лидера Алије Изетбеговића понесе сарајевски аеродром наишао је на отпор међународне заједнице (Канцеларије Високог представника). Потом је уследила иницијатива за преименовање главне улице Маршала Тита у Улицу Алије Изетбеговића (Filandra 2012, 347). И то није остварено, пре свега због несугласица на линији две водеће бошњачке партије Странка демократске акције (СДА) и Социјалдемократска партија Босне и Херцеговине – СДП БиХ (наследника Савеза комуниста БиХ), па је компромис пронађен на тај начин, да је половина главне сарајевске улице Маршала Тита додељена сарајевском летописцу из 18. века – Мула Мустафи Башескији, док је име Алије Изетбеговића придодато имену градског трга, који је назван Трг Ослобођења – Алије Изетбеговића. Коначно, симболички „капацитет” Алије Изетбеговића представљен је војничким „шехидским” гробљем „Ковачи”, изнад Сарајева, на коме је, по својој вољи, сахрањен. У непосредној близини налази се и музеј који му је посвећен (Filandra 2012, 347). И у Сарајеву су „током друге половине XX века стољећа успостављена два политичка система, која стоје на супротним идеолошким половима. Њихови службени представници, након 1945, једнако као и они након 1995. године, подизањем споменика и њиховом употребом градили и граде двије различите политике сјећања” (Čusto 2013, 122).

Завршетак рата свакако није донео умирење политичких подела. Истина, СДА задржава доминантну политичку улогу, али се развија социјалдемократска оличена у СДП БиХ, и у далеко мањој мери либерална опозиција (Либерално-демократска странка, Грађанско-демократска странка, Наша странка и др.). Бошњачка политика је и даље остала у нерешеном (нерешивом) ребусу, у честом међусобном оптуживању око покушаја једне од њених опција за жртвовање босанско-херцеговачке државности која би се „трампила” за могућност формирања мале, ексклузивно бошњачке „филцан државе”, која се простире на четвртини до трећине територије Босне и Херцеговине. Прве послератне године су донеле и поделе у водећој СДА, јер се из ње издваја Странка за БиХ (1996), Странка демократске активности (2008), Покрет демократске акције (2018), Народ и правда (2018). На поделе није био имун ни СДП, из којег се издваја Социјалдемократска унија (2002), али касније и Демократска фронта (2013). Готово да су сви послеизборни циклуси избора од обнављања вишепартијског система показали да набројаних шест политичких партија добија готово четири петине бошњачких бирача. Регионално политичко организовање остало је спорадично, искључиво везано раније за Унско-сански кантон, где егзистирају јаке регионалне странке – Странка демократске активности, Демократска народна заједница БиХ и Лабуристичка партија БиХ (локални лидер и некадашњи познати политичар Фикрет Абдић), а последњих година и у Кантону Сарајево (где јак утицај има Народ и Правда, која је настала из СДА), донекле и Тузлански кантон (где постоји изванредан утицај Покрета демократске акције, која, такође, настала из СДА). Подршка бошњачких бирача меандрирала је и различито позиционирала водеће политичке партије. Па ипак, чињеница је да је СДА задржао водећу политичку улогу, коју је неретко одржавала и коалицијама са другим партијама (са Странком за БиХ 2006–2010, СДП 2010–2014, ДФ после избора 2014. и 2018. итд), која је, коначно, прекинута тек 2022. када водећу улогу у извршној власти преузима СДП БиХ у коалицији са странком Народ и Правда (која је настала из СДА) и низом мањих странака.

Услед политичких подела, треба нагласити да генерално постоје и јединствени ставови политичких партија Бошњака у Босни и Херцеговини – инсистирање на што је могуће више унитаризованој земљи, чланство у Европској унији и НАТО, уз јаке односе са Сједињеним америчким државама (СДА инсистира и на јаким

везама са водећим исламским земљама – Турском, Саудијском Арабијом и Ираном, док СДП БиХ ипак више рачунају на САД и западноевропске земље). Идеолошки, СДА се поставља наглашено десно, уз јаку верску ноту, док СДП БиХ инсистира на формално „грађанском” принципу, гајећи, колико је то у данашњој Босни и Херцеговини могуће, мултиетнички карактер. Из СДП БиХ позивају на јединство које наликује на период социјалистичке Југославије, а које свакако у садашњем контексту може одговорати Бошњацима као најбројнијем народу.

Конститутивни статус Срба и Хрвата у Босни и Херцеговини не оспорава ниједна бошњачка странка. При томе треба имати у виду да Бошњаци према резултатима пописа становништва из 2013. године, иако Република Српска не признаје резултате овог пописа (Станковић 2021, 36), чине око или преко половине становништва (и гласача). То доводи у перспективи до ситуације да без бројних, важећих „Дејтонских” института заштите (посебно тзв. ентитетског гласања, односно посебних процедура приликом доношења закона на нивоу Босне и Херцеговине, у којима државне-чланице Република Српска и Федерација Босне и Херцеговине наглашено заштићене од прегласавања) Срби и Хрвати би лако могли доћи у опасност једноставног прегласавања на неким будућим изборима, имајући у виду да ће већина бирача бити Бошњаци, свакако политички подељени, али јединствени око агенде „унитарне” Босне и Херцеговине у којој би имали политичку доминацију (36).

ЗАКЉУЧАК: ТРАЈЕКТОРИЈЕ РАЗВОЈА ИДЕНТИТЕТА И ПОЛИТИЧКИХ СТРАНКА БОШЊАКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Почеци политичког организовања Бошњака у Босни и Херцеговини везује са за период аустроугарске окупације и почетак XX века. Она је, пре свега била заснована на доминантном покрету пре свега верске посебности, под доминантним утицајем водећих богатијих слојева. То је и период када су босанско-херцеговачки муслимани без јасне националне опредељености и када лавирају између српског и хрватског националног сентимента. Ипак, укупан друштвени контекст у Босни и Херцеговини и верска одвојеност у односу православне Србе и католичке Хрвате чинио их је посебним

или одвојеним ентитетом. Период прве Југославије донео је заправо само наставак политичког деловања из претходног периода, кроз масовну подршку Југословенској муслиманској организацији. Уједно, показује се јединство босанско-херцеговачких муслимана око верске припадности која чини њихову посебност, а која ће остати карактеристична и током надлазећег периода.

Друга, социјалистичка Југославија пак доноси раскид са дотадашњом политичком елитом и успоставу нове настале у рату и револуцији коју је спровела Комунистичка партија Југославије. Национална политика социјалистичке Југославије пружила је оквир за националну афирмацију босанско-херцеговачких муслимана до које је коначно дошло крајем 60-их година XX века. Па ипак, рестриктивни режим сузбијао је израженије верско и национално деловање, потискујући га на друштвену маргину. Нарочито се истиче суђење Младомуслиманској групи из 1983, коју предводи Алија Изетбеговић.

Управо тај дисидентски круг (кроз Странку демократске акције – СДА) оствариће водећи политички утицај на првим вишестраначким изборима 1990. у Босни и Херцеговини међу Муслиманима (Бошњацима), а сличан случај био и са другим нацијама у Југославији. Током рата СДА ће представљати доминантну струју међу Бошњацима и он ће водити процес формирања – заокруживања нације кроз њено преименовање из „Муслимани” у „Бошњаци”. Након рата наставиће се доминација СДА која ће само изузетно, и у кратким временским периодима бити прекидана изборним победама других политичких актера, последњих година и дисидентским политичким групама који су из ње настале. Уједно, преименовање и заокруживање нације Бошњака биће спроведено на првом послератном попису становништва, 2013. године, осамнаест година након рата. Иако један од ентитета – Република Српска није признала резултате пописа неспорно је да су се босанско-херцеговачки муслимани највећим делом прихватили националну идеју бошњаштва и у највећој мери изјаснили као Бошњаци и да чине око половину становништва те државе.

Иако имају различите приступе националној тематици, и упркос јасној идеолошкој подели између водећих партија СДА и СДП БиХ, неспорно је да су на иницијативу СДА и уз истовремену или доцнију подршку осталих бошњачких политичких партија, преобладао је бошњачки политички идентитет код босанско-херцеговачких

муслимана (што је наставак процеса проглашења Муслимана посебном нацијом у социјалистичкој Југославији). То потврђује основу хипотезу да су савремени политички покрети (СКЈ – СК БиХ, СДА и други) били главни носиоци заокруживања идентитета Муслимана/Бошњака код босанскохерцеговачких муслимана, који су се остварили у преломним историјским тренуцима (опсежне уставне промене у правцу конфедерализације социјалистичке Југославије 1968–1972, односно грађанског рата у Босни и Херцеговини 1992–1995. године).

РЕФЕРЕНЦЕ

- Поповић, Витомир, и Владимир Лукић. 2002. *Документи Дејтон – Париз*. Бања Лука: Институт за међународно право и међународну пословну сарадњу.
- Станковић, Владан. 2021. „Три народа и два ентитета; тренутни однос снага.” *Политичка ревија* 67 (1): 31–48. DOI: 10.22182/pr.6712021.2.
- Степанов, Радивој. 2008. *Увод у политику и политички систем*. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду и Medditeran publishing.
- Суботић, Момчило. 2015. „‘Сребреница’, ‘Олуја’ и ‘Дан сећања’.” *Политичка ревија* 45 (3): 27–49. DOI: 10.22182/pr.4532015.2.
- Тадић, Љубомир. 1995. *Политиколошки лексикон*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Abazović, Dino. 2012. *Bosanskohercegovački muslimani između sekularizacije i desekularizacije*. Zagreb, Sarajevo: Synopsis.
- Ajnadžić, Nedžad. 2008. „Sociološka analiza poginule boračke populacije u jedinicama odbrambenih struktura u i oko grada Sarajeva.” U *Opsada i odbrana Sarajeva 1992–1995, referati sa okruglog stola održanog 23. novembra 2005. godine*, ur. Smail Čekić, 121–146. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
- Begić, Kasim, 1997. *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma: 1991–1996*. Sarajevo: Bosanska knjiga.

- Bošnjović, Ilijas. 2006. „Etnička stabilnost i razvoj stanovništva (1948–1991).” U *Tito i Bosna i Hercegovina*, ur. Raif Dizdarević, 277–288. Sarajevo: Savez društava Tito u Bosni i Hercegovini.
- Brkljača, Seka, Muhidin Pelesić, i Husnija Kamberović. 1998. „Bosna i Hercegovina u toku Drugog svjetskog rata.” U *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, ur. Safet Halilović, 339–378. Sarajevo: Bosanski kulturni centar.
- Čusto, Amra. 2013. *Uloga spomenika u Sarajevu u izgradnji kolektivnog sjećanja na period 1941–1945. i 1992–1995.: komparativna analiza*. Sarajevo: Institut za historiju – Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa.
- Donia, Robert J. 2006. *Sarajevo: Biografija grada*. Sarajevo: Institut za istoriju.
- Donia, Robert J., and John Fine. 2011. *Bosna i Hercegovina: iznevjerena tradicija*. Sarajevo: Institut za istoriju.
- Dugandžija, Nikola. 2010. *Nacionalna zbilja i njezini prividi*. Zagreb: Durieux.
- Filandra, Šaćir. 2012. *Bošnjaci nakon socijalizma; o bošnjačkom identitetu u postjugoslovenskom dobu*. Sarajevo, Zagreb: BZK Preporod, Synopsis.
- Fukuyama, Francis. 2006. *Nation – building beyond Iraq and Afganistan*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Imamović, Mustafa. 2007. *Pravni položaj i unutrašnja-politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914. godine*. Sarajevo: Magistrat i Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Imamović, Mustafa. 2014. *Historija države i prava Bosne i Hercegovine, četvrto izdanje*. Sarajevo: University press.
- Izetbegović, Alija. 1990. *Islamska deklaracija*. Sarajevo: Bosna.
- Kasapović, Mirjana. 2003. *Izborni leksikon*. Zagreb: Politička kultura.
- Kasapović, Mirjana. 2005. *Bosna i Hercegovina: podijeljeno društvo i nestabilna država*. Zagreb: Politička kultura.
- Mafesoli, Mišel. 2002. „Moć sile.” U *Politička antropologija – hrestomatija*, ur. Čedomir Čupić, 116–158. Beograd: Fakultet političkih nauka i Čigoja štampa.
- Mahoney, James, and Daniel Schensul. 2006. “Historical Context and Path Dependence.” In *The Oxford Handbook of contextual political*

- analysis*, eds. Robert Goodin and Charles Tilly, 454–471. Oxford: Oxford University Press.
- Matković, Hrvoje. 2002. *Povijest Nezavisne države Hrvatske*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Milić, Goran. 2010. „Disolucija Jugoslavije: procesi, uzroci i pozicija Bosne i Hercegovine kroz prizmu političkog delovanja političkog vođstva na čelu sa Alijom Izetbegovićem”, ur. Elvis Kondžić, Elvis, 73–75. Sarajevo: Javna ustanova Muzej Alije Izetbegović.
- Muftić, Edhem. 2006. „Tito, Bosna i Hercegovina i Bošnjaci.” U *Tito i Bosna i Hercegovina*, ur. Rifa Dizdarević, 191–199. Sarajevo: Savez društava Tito u Bosni i Hercegovini.
- Mulaosmanović, Admir. 2013. *Iskušenje opstanka: Izetbegovićevih deset godina 1990–2000*. Sarajevo: Dobra knjiga.
- Pavličević, Dragutin. 2007. *Povijest Hrvatske, četvrto, dopunjeno izdanje*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Pejanović, Mirko. 2005. *Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu*. Sarajevo: TKD Šahinpašić.
- Pejanović, Mirko. 2010. *Ogledi o državnosti i političkom razvoju Bosne i Hercegovine*. Sarajevo, Zagreb: TKD Šahinpašić.
- Velić, Abdulgafar. 2013. *Bošnjaci i Evropa: bošnjačko razumijevanje Evrope i zapadnoevropske kulture u periodu austrougarske uprave nad Bosnom i Hercegovinom 1878–1918*. Sarajevo: Dobra knjiga.

Marko Mijatović*

Belgrade

NATIONAL IDENTITY AND POLITICAL PARTIES OF BOSNIAKS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Resume

This paper examines the issue of the modern political tradition and national identity of Bosniaks in Bosnia and Herzegovina, the beginnings of which are linked to the period of the Austro-Hungarian occupation in 1878–1918. Starting from that time until modern political conditions, in one long period, periods of their political divisions (the Austro-Hungarian period) and exclusive attachment to certain political movements (the period of the first Yugoslavia) alternated. The decades-long dominance of the communist party (in the second Yugoslavia), This paper examines the issue of national identity and the modern political tradition of Bosniaks in Bosnia and Herzegovina, the beginnings of which are linked to the period of the Austro-Hungarian occupation in 1878–1918. Starting from that time until modern political conditions, in one long period, periods of their political divisions (the Austro-Hungarian period) and exclusive attachment to certain political movements (the period of the first Yugoslavia) alternated. The decades-long dominance of the communist party (in the second Yugoslavia), followed by the re-establishment of a pluralistic political life, is also characteristic and followed with the re-establishment of a pluralistic political life. In this paper, we want to make a synthesis of the development of the Bosniak national idea and its formation and rounding that took place in socialist Yugoslavia, especially during the civil

* Email address: markomijatovic78@gmail.com; ORCID: 0009-0008-9948-2287.

war in Bosnia and Herzegovina from 1992 to 1995, which was closely related to their predominant political parties.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, Bosniaks, national identity, political parties, political system

* Овај рад је примљен 8. фебруара 2024. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. маја 2024. године.